

Bertolt Brecht

BAAL (1919)

Vertaling Tom Kleijn

Aan mijn vriend Orge!

Dit toneelstuk behandelt het gewone verhaal van een man die in een jeneverkroeg voor een toevallig publiek een lofzang op de zomer zingt - inclusief de gevolgen van de zomer, de jenever en het lied. De man is niet echt een moderne dichter. Baal is door de natuur niet benadeeld. U moet weten dat hij tot ver na zijn 30ste een totaal onberispelijk leven leidde. Hij komt voort uit de tijd die in dit stuk getoond zal worden. Het is de pijnlijke schedel van Sokrates en van Verlaine. Voor die toneelspelers die naar het extreme neigen, waar ze met middelmatigheid niet uit de voeten kunnen: Baal is noch een bijzonder komisch noch een bijzonder tragisch iemand. Hij heeft de ernst van alle dieren. Wat het stuk betreft: de schrijver ervan heeft er na hard nadenken een strekking in ontdekt: het wil bewijzen dat het mogelijk is je portie te krijgen, als je wilt betalen. En ook als je niet wilt betalen. Want betalen doe je altijd ... Het stuk is niet het verhaal van een episode en ook niet van veel episodes, maar dat van een leven. Het heette oorspronkelijk: "Baal vreet! Baal danst!! Baal spreekt zich uit!!!"

© Copyright en opvoeringsrechten : Suhrkamp Verlag, Frankfurt am Main 1966

© Copyright Nederlandse vertaling : Tom Kleijn 2007

Personen:

Baal, dichter.

Baals Moeder.

Johannes, de jongeling.

Johanna, zijn verloofde

Sophie Dechant, een meisje uit de gegoede burgerij.

Ekard, musicus

De Gemeentesecretaris.

De Vrouw van de Gemeentesecretaris.

[*De Neef*.]

De Serveerster Luise.

De Gemeentebode.

De Neger John.

De Geestelijke.

Bollebol.

Gougou.

De Bedelaar.

Maja, de bedelares.

Haar Dochtertje.

Anna.

Het Meisje uit de dorpskroeg.

Liefdespaar.

Watzmann.

2 Politieagenten.

De Roodharige Man.

Het Boerenmeisje op het grasland.

Claude, een arbeider.

Voordat het doek opgaat, hoort men Baal met gitaarbegeleiding het koraal van de grote Baal zingen. Het theater is zolang donker.

Het koraal van de grote Baal.

Toen Baal groeide in de witte moederschoot
was de hemel al zo wijd en vaal en groot
blauw en naakt en ongelooflijk wonderlijk
hoe Baal er toen van hield – vanaf de eerste blik.

En de hemel bleef zichzelf in lust en tegenslag
ook toen Baal sliep, gelukkig was en hem niet zag:
‘s Nachts was hij paars en dronken Baal.
Baal vroeg wijs – hij abrikozenvaal.

En door kroegen, kerk en hospitaal
sjokt luchtig Baal en – leert het af –
Al is Baal moe, jongens, nooit zinkt Baal:
Baal neemt zijn hemel mee in ’t graf.

Temidden van het zondige gewemel
lag Baal daar naakt en kronkelde zonder taboe:
Alleen de hemel, maar altijd hemel
dekte overweldigend zijn blote charmes toe.

Tollend over de planeet blijft Baal
een dier, van de hemel heeft hij zijn dak gemaakt
de blauwe hemel. Boven zijn bed was staal
waar het grote wijf wereld met hem waakt.

En het grote wijf wereld, dat zich lachend geeft
aan hem die tussen haar dijen wordt geplet
gaf hem de razende extase, die hij graag heeft,
maar Baal stierf niet – hij had goed opgelet.

En als Baal rond haar alleen maar lijken zag
dan was de wellust altijd dubbel groot.
Er is plaats genoeg, zegt Baal dan met ‘n lach.
Er is plaats genoeg in deze wijvenschoot.

Of er een God is of geen enkele God
kan, zolang er Baal is, Baal een zorg zijn.
Maar wat voor Baal te ernstig is voor spot:
Of er genoeg wijn is of geen wijn.

Geeft een vrouw zich helemaal
gooi haar dan weg, ze heeft niet meer, zegt Baal!
Wees niet bang, mannen, bij een vrouw – die laat het koud
maar voor kinderen maakt zelfs Baal een voorbehoud.

Ondeugden zijn goed voor iets –
maar, zegt Baal, de man die ze begaat is niets.
Ondeugden zijn iets, wat men graag wil –
zoek er dus twee uit: een is nihil!

Niet zo lui, anders zijn er geen geneugten!
Wat je wilt, zegt Baal, is wat je moet.
Als jullie schijten, geeft dat vreugde
en is beter dan wanneer je helemaal niets doet!

Wees vooral niet lui en zo gedwee
want genieten valt bij God niet mee!
Een sterk lichaam heb je nodig en kennis van de mens
en over het algemeen stoort een te dikke pens.

Je moet sterk zijn, want genot maakt zwak;
en glijd je uit, geniet zelfs van de smak!
Hij blijft eeuwig jong, geloof me op mijn woord,
die zich iedere avond zelf vermoordt.

En slaat Baal wel eens iets kort en klein
om te zien hoe het van binnen staat –
dan is het jammer, maar ook voor de gein
ook al is het Baals ster; het blijft Baals daad.

Ook als hij smerig was, hoort dat erbij
helemaal, van top tot teen, bij Baal!
En op zijn ster is Baal verliefd en hemelsblij –
omdat er geen andere ster bestaat voor Baal.

Soms kijkt Baal naar de vette gieren boven
die in de sterrenhemel wachten op zijn stoffelijke rest.
Soms speelt Baal dood. Komt een gier op hem afgevlogen –
eet Baal de gier op. Stil. Het smaakt hem best.

Onder duistere sterren, in dit jammerdal
graast Baal smakkend vette weiden af.
Zijn ze leeg, dan loopt Baal op een draf
zingend het bos in naar zijn stal.

En als Baal een donkere schoot onder zich trekt:
wat is de wereld dan voor Baal? Baal ligt gestrekt.
Zoveel hemel heeft Baal onder zijn lid,
dat hij dood nog genoeg hemel bezit.

(*) Toen Baal verrotte in de donkere wereldschoot
was de hemel nog zo wijd en vaal en groot
jong en naakt en ongelooflijk kakelbont
hoe Baal er ooit van hield, toen hij bestond.

(*) *Uit: Bertold Brecht 'Gedichte 1', Aufbau Verlag / Suhrkamp Verlag, pg.108*

Soiree

Heren en dames in gala.

BAAL *door de openslaande deuren achterin naar binnen, omringd door dames en heren, champagneglas in de hand:*

Dames en heren, het doet me plezier dat u de onsterfelijke verzen die ik zo goed was voor te lezen, met uw bijval bleek te waarderen. Neemt u mij trouwens niet kwalijk: ik ben helemaal hees. *Kijkt om zich heen.*

DAMES *en* HEREN

Superbe! Wat een toon! Ik vind die verzen subliem! Fabuleuze techniek! Die geraffineerde eenvoud! Alstublieft een kleine verfrissing! Hier, geëerde maestro! *Iedereen gaat zitten, Baal op de ereplaats.*

GASTHEER

Dames en heren, ik geef eerlijk toe, ik vond het stuitend zo'n man in zulke ellendige omstandigheden aan te treffen. U weet dat ik onze geliefde maestro op mijn kantoor ontdekte als klerk. Ik vind het ronduit een schande voor onze samenleving dergelijke persoonlijkheden in loondienst te laten werken. Ik zal natuurlijk voor zijn toekomst zorgdragen. *Tegen Baal:* Uw genie, mijnheer, jawel genie, zal de wereld veroveren. Ik ben er trots op dat mijn salon als wieg van uw wereldfaam de geschiedenis in zal gaan. Op uw gezondheid!

BAAL *eet:*

Dank u.

HEREN *De conversatie wordt algemener:*

De tarwe staat op 49^{1/8}. – Fabuleus. Baumann & Co. heeft gisteren al zijn betalingen gestaakt.

EEN JONGEMAN *tegen Baal:* Hoe construeert u toch die verdomde naïviteit, waarde maestro. Zet u die kleine smeerlapperijen er met opzet in, zoals Heine?

BAAL *eet.*

EEN JONGEDAME *met opgetrokken wenkbrauwen:*

U doet denken aan Walt Whitman. Maar u bent belangwekkender. Dat vind ik.

IEMAND ANDERS

Ik vind dat u iets van Verhaeren hebt. Nietwaar?

EEN HEER

Sommige dingen zouden gewoon van Verlaine of Wedekind kunnen zijn. Ik bedoel dat diabolische.

BAAL *kreunt en eet.*

DE JONGEDAME

Maar u hebt het voordeel dat u decenter bent.

DE JONGEMAN

Iedereen die hier genoemd wordt, kunt u rustig in uw zak steken, maestro. Die zijn het niet eens waard uw schoenve ...

EEN MAN

In ieder geval is hij een belofte voor de toekomst.

DAME

Die hoeden met brede rand zijn helemaal uit. Ik vind die kleine, hoge van Meyer subliem.

EEN MAN *op hoge toon:*

Er werd hier net verkondigd dat u een belofte bent voor de toekomst, maestro. Ik aarzel niet dat tegen te spreken. Ik beweer gewoon: u bent een vervulling. Want wat wil dat zeggen: belofte, ik ben ook een belofte.

DE JONGEMAN *op hoge toon:*

Ik houd u gewoonweg voor de voorloper van de grote Messias van de Europese dichtkunst die wij met absolute zekerheid zeer spoedig kunnen verwachten.

BAAL *eet.*

GASTHEER

Vereerde maestro, dames en heren, staat u toe dat een gewaardeerde gast van dit huis enkele gedichten voordraagt die uw verbazing zullen wekken. *Applaus.*

DE JONGEMAN *staat op en leest een gedicht van A. Stramm voor. Uitzinnig applaus. Gelukwensen.*

GASTHEER

En, waarde maestro?

BAAL *drinkt:*

Voortreffelijk!

DE JONGEMAN *haastig:*

Staat u mij toe! *Leest een gedicht van Novotny. Uitzinnig applaus.*

KRETEN

Geniaal! Geniaal! Heel modern! Wat een passie! Ik vind die verzen subliem! En hoe hij dat voordraagt! Demonisch en toch: smaakvol! O, zegt u toch iets, maestro!

BAAL *drinkt:*

Heel leuk. *Pijnlijke stilte.*

DE JONGEMAN *bijt op zijn lippen, staat nog steeds, dan gesmoord:*

Heel leuk? Dat, dat ... *Glimlacht.* Dames en heren, dat is een streng oordeel. Maar, dat het iedere jonge kunstenaar moeite kost door te breken, daarvan is onze vereerde maestro immers zelf een voortreffelijk voorbeeld! *Gaat zitten.*

BAAL

Het belangrijkste is dat het leeft. *Drinkt.*

DE JONGEMAN *drinkt ook:*

Ik dank u, maestro. Dat was een groot woord. O, staat u mij toe dat ik ... *Zoekt een stukje papier.*

BAAL *snel en bot:*

O, alstublieft, ik weet nu al wat kenmerkend aan u is. Inderdaad, heel veelbelovend. Het is heel goed, komt u eens bij me langs. *Drinkt tussendoor.*

DE JONGEMAN *nerveus:*

Dat is meer dan ik ... *Leest een gedicht van A. Skram voor. Uitzinnig applaus.*

BAAL *drinkt in de stilte die daarop volgt, antwoordt:*

Dat is flauwekul. *Stilte.*

EEN DAME *met gedempte stem:*

Schandalig ...

EEN HEER

Het fruit is voortreffelijk, waarde secretaris. *Stilte.*

DE JONGEMAN *zoekt bevend zijn papieren bij elkaar, staande:*

Dat is ... dat is ... *Stilte.*

BAAL *kijkt om zich heen, een beetje verlegen:*

Jullie leven te slecht. Waarom moet jullie stront altijd beter zijn dan jullie vreten?! Dat hebben die mensen jullie wijsgemaakt die jullie vreten leveren en jullie stront inzamelen. *Legt zijn hand vertrouwelijk op de schouder van de Jongeman.* Ijdelheid maakt jullie dom. *Stilte. Baal drinkt.* Niemand leeft. Iedereen wil macht uitoefenen. Iedereen wil alleen maar macht uitoefenen. Dat is geen eerzucht. Dat is enkel ijdelheid. *Drinkt.* Hebben jullie geen vlees, vrouwen – hebben alleen mannen dat?! De hemel is paars, vooral als je bezopen bent. Bedden zijn wit. W. I. T. Jullie zijn grijs. G. R. IJ. S. *Drinkt.* Een van jullie heeft lange benen die nu onder haar jurk beven. Die gaat nog. Onder jullie kleren zijn jullie namelijk allemaal naakt ... *Lacht, drinkt.* Die daar is dom en onbeduidend en voos als een bordeel, maar ze heeft zachte lendenen en krijgt er nooit genoeg van. Die bevredigt zichzelf en koopt daar opwindende plaatjes voor. Die bedriegt hem, een vreselijke kerel, met hem, een idioot. Dat is heel amusant. Ook al is het maar halfslachtig, toch bestaat er liefde tussen hemel en aarde; waar het donker is, drukken lichamen zich snel in het voorbijglijden tegen elkaar en vergeten de weg nooit meer. Hebben jullie geen honger? *Drinkt.* Weten jullie het niet meer? Doe niet zo, jullie zijn ook varkens en dat bevalt me. Dat is nog het beste aan jullie, geloof me, het allerbeste. Waarom geven jullie het niet toe? Waarom praten jullie alleen maar? O, jullie zijn heel verdorven! Maar jullie wijn is goed. *Komt overeind, zwaait met het glas.* De hemel is toch open, kleine schimmen! Vol lichamen! Bleek van liefde! De hemel is soms ook geel. En er vliegen roofvogels rond. Jullie moeten dronken worden ...

HET GEZELSCHAP *is verontwaardigd overeind gekomen.*

DE JONGEMAN
Meneer!

EEN HEER *scherp*:
Schandalig!

EEN ANDERE
Dat is wel heel erg ...

DAME *hard*:
Kras!

ANDERE DAMES EN HEREN
Men is toch te gast hier. Dit is toch geen kroeg. *Stilte*.

BAAL *kijkt om zich heen*:
Kan hier niemand piano spelen? Muziek doet goed.

HEER *scherp*:
Wilt u ons voor de gek houden?

BAAL
Wat? Ik? U?

GASTHEER
Dames en heren, het spijt me verschrikkelijk, zo'n wanklank! *Pauze. Iedereen kijkt naar Baal, fluistert. Baal drinkt, kijkt met de ellebogen op tafel in de verte.* Nu er na dit voorval, dat ik diep betreur, een verbetering van de stemming niet valt te verwachten, ben ik zo vrij het diner te beëindigen.

ALLEN *behalve Baal staan op. De Jongeman kijkt uiterst opgewonden toe. Men begint fluisterend en hoofdschuddend afscheid van elkaar te nemen.*

BAAL *komt nu overeind, kijkt om zich heen, leunt met zijn handen op tafel – alsof hij een toespraak wil houden. Kijkt naar de deur. Gaat zitten.*

HEER *tijdens het afgaan vlakbij Baal*:
U hebt zich inderdaad merkwaardig gedragen, meneer.

DAME *ruist naar buiten*:
Dat zijn de gevolgen van dat soort “Ontdekkingen”, puh.

GASTHEER *luid*:
Neem me niet kwalijk, zeg, in hemelsnaam. Die kerel krijg je het huis niet uit.

HEER
Dat zullen we nog wel eens zien.

GASTHEER *tegen Baal*:
Meneer Baal, de dames en heren nemen afscheid. U wordt vanwege de rust ...

BAAL *maakt een buiging.*

EEN GROEP HEREN *naar hem toe:*

Meneer! – Schaamt u zich niet! – Weet u niet hoe het hoort? – Waar wacht u nog op? – Vlegel!

DE JONGEMAN *wild:*

Bij Philippi zien we elkaar weer! *Af.*

BAAL *in zijn eentje:*

Dat is toch belachelijk! Schaamt u zich niet. Wat kan ik eraan doen dat de wijn die je mij geeft, me bezopen maakt! Moet ik jullie gezwets op de koop toe nemen om mijn buik vol te krijgen? Lik toch mijn reet!

BAAL *gaat zitten. Bijna iedereen naar buiten. Baal drinkt.*

EEN JONGELING *Johannes, bij de deur, komt dichterbij:*

Staat u mij toe mijn medeleven te betuigen. Deze mensen hebben zich als varkens gedragen. Mag ik u alstublieft komen opzoeken?

BAAL *bromt:*

Laat me met rust.

JOHANNES *snelt af.*

BEDIENDES *ruimen af, het glas voor Baal blijft staan.*

BAAL *trapt met zijn voeten naar hen:*

Hm?

HUISMEESTER

Mag ik meneer zijn jas brengen? *Krijgt een trap. Au! Vlegel! Hebt u niet gehoord, u moet zich verwijderen! Hebt u geen oren! Bent u bezopen? Wat denkt u wel?! Verzopen genie! Hij dienst achteruit, omdat Baal op hem af komt en hem in de buik stompt. De andere Bediendes deinzen ook achteruit. Er ontstaat een jacht.*

BAAL

Hopla! Varkens! Vrolijke vrienden! Dure eunuchen! Hop! Allez! Spring hond! *Jaagt op hen. Een Bediende grist het glas weg. Baal stort zich op hem. Slaat hem met één klap tegen de grond, de anderen rennen naar de deur.*

HUISKNECHT *komt met opgestroopte mouwen naar binnen gevlogen:*

Maak dat je wegkomt, hè! Nou? *Stormt op Baal af. Iedereen stormt op Baal af. Kluwen. Vechtpartij.*

BAAL *staat tussen de neergeslagen en vluchtende mannen, gehavend, maar als overwinnaar. Loopt waardig naar buiten:*

Mij storen! Ik zal jullie eens laten zien wie de baas is!

Baals Zolderkamer.

Sterrenhemel. Bij het raam Baal en de jongeling Johannes. Ze kijken naar de hemel.

BAAL

Wanneer je 's nachts in het gras ligt uitgestrekt, merk je dat de aarde een bol is en dat we vliegen en dat er op deze ster muggen zijn die parasieten hebben.

JONGELING

Weet jij iets van astronomie?

BAAL

Nee. *Pauze.*

JONGELING

Ik heb een geliefde, dat is de liefste vrouw die er bestaat.

BAAL

Hoe is ze?

JONGELING

Bruin en heerlijk. Ze heeft ogen die glanzen als onyx, heel zuiver, en een lichtbruin voorhoofd met zo'n zachte randen dat ze doorschijnend lijken, een aardbeirode mond, een slank halsje, vol donker haar en hoogstwaarschijnlijk een heel breekbaar lichaam en een bruine, gladde huid. Maar dat is niet het belangrijkste, ze heeft een levendig hart, dat je nog in haar handen ziet trillen en kloppen en ze wordt rood wanneer ik lach, en ze lacht als een duif, zo koerend, helemaal achter in haar keel en als ze glimlacht, raakt ze in de war en ze schaamt zich als ze iets liefs heeft gezegd.

BAAL

Is ze onschuldig?